

# 207 Sopar hora europea

## La creativitat, una eina davant la incertesa

**LA CREATIVITAT, UNA EINA DAVANT LA INCERTESA**  
Jordi Cussó i Porredón

Ponents

**JAUME AYMAR I RAGOLTA**  
Degà de la Facultat de Filosofia de la Universitat Ramon Llull

**MARIA MERCÈ CONANGLA I MARÍN**  
Vicepresidenta de la Fundació Àmbit. Directora del Màster d'Ecologia Emocional

**CECÍLIA GAFAROT I ESTEVE**  
Mestra i coordinadora de projectes docents

Moderadora  
**ASSUMPTA SENDRA I MESTRE**  
Doctora en Ciències de la Informació i Humanitats

**APORTACIONS EN EL COL·LOQUI**

**PUBLICACIONS**



## LA CREATIVITAT, UNA EINA DAVANT LA INCERTESA

Jordi Cussó i Porredón

No hi ha dubte que vivim moments de molta incertesa, en què sembla que davant els reptes plantejats no es trobin solucions, i aquesta perspectiva es pot allargar encara uns anys més. Fa temps, en unes jornades organitzades per l'Àmbit Maria Corral, el professor Luis Prieto Moreno deia: «*La dinàmica de la maduresa sorgeix de la possibilitat de l'home d'afrontar la seva pròpia inseguretats i ser capaç d'arriscar-se*». Podem dir, doncs, que vivim un moment en què haurem de ser madurs per a saber viure un temps d'incerteses, inseguretats i alhora arriscar-nos a cercar noves vies i solucions. Malgrat tot, alguns pensen que la creativitat respon més a una etapa de joventut que no pas de maduresa o vellesa, però el que és segur és que davant el moment actual el millor serà articular grups creatius intergeneracionals, en els quals la creativitat brolli de l'experiència, l'audàcia, la saviesa i la set de coneixement, entre altres. Com diu el professor Juan Miguel González Fera: «*Madurar és balancejar-se entre la creativitat i la rutina, és l'equilibri entre la iniciativa i la memòria. L'experiència, d'una banda, no s'ha d'amuntegar sense més ni més, sinó assumir-se en saviesa; en cas contrari, l'acumulació de coneixements es farà excessiva i coartarà la nostra creativitat*».

Acostumem a utilitzar la paraula *creativitat* per a referir-nos a la característica que descriu els qui tenen idees que els altres no han tingut fins al moment. Amb aquest ús descriptiu del terme encasellem les persones creatives i no creatives. És cert que hi ha persones més creatives que altres, per naturalesa, com hi ha persones que juguen més bé al bàsquet que unes altres. Però, com diu el metge Lucas González Santa Cruz, «*la creativitat és, també, i sobretot, una activitat que realitzem per buscar idees que no hem tingut fins al moment, amb l'objectiu que aquestes idees noves siguin d'alguna manera beneficioses. Per tant, la creativitat la podem desenvolupar totes les persones*». Sens dubte que, més que mai, en aquest moment tots estem cridats a exercir-la, sense oblidar que hem de tenir una certa «creativitat responsable» per a no inundar el món i les xarxes socials de realitats innecessàries o inoportunes, que ningú no rebrà amb goig.

En el fons, com diu la pedagoga Carme Romia, «*ser creatiu és ser capaç de sorbepassar les pròpies possibilitats, és ser capaç de donar respostes noves a situacions noves. Eduardo Galeano explica que un dia va veure en un carrer una pancarta que deia: "Quan més sabia les respostes, em van canviar les preguntes"*». Aquest és el repte del moment present: semblava que tot era clar i ara ens han canviat tots els pressupòsits, i és aquest el moment en què hem de ser capaços de generar respostes noves davant de les que ja no serveixen o no són adequades. I tot això demana un procés creatiu, és a dir, partint d'una

idea, pregunta, necessitat o situació inicial, arribar a una o més idees alternatives, diferents de les que teníem fins aquell moment.

La psicòloga Leticia Soberón diu que *«les creativitats, més que no pas la creativitat, són formes d'exercici de les capacitats que inclouen diversos elements: habilitats, coneixements, destreses, motivacions i emocions. Tot aixó, aplicat a alguna àrea concreta d'activitat, pot donar com a resultat l'obertura de nous horitzons o la inserció de dinamismes nous en processos ja engegats»*. A més, avui les noves tecnologies permeten una forma de creativitat més àmplia i simultània a través d'Internet.

La creativitat és una activitat que podem desenvolupar col·lectivament per a aprofitar el potencial de cadascú. L'únic que podem desitjar és que no solament s'orienti i s'apliqui a una rendibilitat major en les empreses, sinó sobretot a fer més felices i més harmòniques les persones concretes que avui poblen el planeta.

Podem adaptar-nos emocionalment a la incertesa? Dedicar temps a la reflexió i la contemplació, pot fer-nos més creatius? Es pot educar la creativitat?



JAUME AYMAR I RAGOLTA

*Degà de la Facultat de Filosofia de la Universitat Ramon Llull*

Voldria centrar la meva intervenció responant les tres preguntes que ens fa la targeta. Podem adaptar-nos emocionalment a la incertesa?

Aquesta pregunta respon a un implícit evident que ja s'exposa des del principi: vivim en moments d'incertesa, de molta incertesa, però crec que això és cert fins a un cert punt. És a dir, no crec que visquem en el millor dels mons possibles, però tampoc no crec en allò de «cualquier tiempo pasado fue mejor». Com deia irònicament Alexandre Dumas, «aquells temps feliços en què fórem tan desgraciats». Cada temps ha estat el que ha estat, ni millor ni pitjor. Cada generació se les ha hagut d'heure amb unes dificultats concretes i ha mirat de donar-hi respostes. De vegades ho ha encertat i d'altres ha fracassat. Crec que avui, ahir i demà, en la nostra vida hi ha hagut, hi ha i hi haurà coses certes i coses incertes. Per exemple, els antics a l'hora de fer testament deien «no hi ha cosa més certa que el morir, ni cosa més incerta que l'hora en què hem de morir». Tots tenim moltes certeses, per exemple, la certesa que demà tornarà a sortir el sol, encara que potser no el vegi perquè està núvol, o la certesa que hi ha persones que m'estimen. Tinc la certesa que vaig arribar a aquest món fruit de moltes circumstàncies, que no vaig triar néixer, però que estic content d'estar aquí. Tinc la certesa que un dia o una nit me n'aniré d'aquest món. Tinc la certesa que vaig arribar al món en una societat convulsa: tinc La Vanguardia del dia que vaig néixer i hi ha una explosió atòmica a la portada. Tinc la certesa que me n'aniré del món i la societat continuarà sent convulsa. Tinc la certesa que d'aquí a uns anys no quedarà ni rastre meu en aquesta terra. Tinc la certesa que hi ha molta gent bona, generosa, abnegada i que n'hi ha d'altra que és tot el contrari; però tinc la certesa que és molt difícil judicar ningú, sobretot en el més profund, perquè sempre correm el risc d'equivocar-nos. Tinc la certesa que en cadascú de nosaltres hi ha llums, ombres, que la raó humana és limitada, que hi ha misteri, que no tot acaba aquí. Per tant, ben mirat, tinc moltes certeses que, naturalment, s'haurien de posar per ordre i jerarquitzar.

Però també tinc incerteses, és a dir, no acabo de veure el final de la crisi, no sé on ens portarà tanta corrupció, no sé quin món deixarem a les generacions que vindran, no sé quin serà el futur de Catalunya, no sé quin Papa elegiran els cardenals d'aquí a pocs dies. No sé, de vegades, si arribaré a final de mes, com molts... Tot això són coses que no sé i que també s'haurien de jerarquitzar. Jo confio i crec que tots vostès tenen certeses, que volen que aquestes certeses es mantinguin i volen que les incerteses s'aclareixin. Recordo el



doctor Jubany, un gironí que quan li explicaves una història preguntava: «Ho saps tot?», i tu responies: «Sé el que m'han explicat», i ell llavors hi afegia: «Doncs si no ho saps tot, no saps res». I un altre gironí, Josep Pla, deia: «Ho sap tot, però tot ho sap malament».

A la incertesa m'hi he d'adaptar emocionalment. Ja ho diré una mica més endavant, però avanço que he d'establir una certa distància respecte a la incertesa perquè, si no tingués el convenciment que les incerteses poden esdevenir un dia certes, mai no viuria feliç.

Dedicar temps a la reflexió i a la contemplació, pot fer-nos més creatius? Abans de respondre voldria fer també una breu reflexió: la creativitat absoluta no existeix. Diuen que en realitat l'ésser humà no crea, simplement recrea. Això ens ho feia veure un savi professor de filosofia, Josep Maria Vélez. Els Vélez eren dos germans, un, matemàtic, i l'altre, filòsof, tots dos professors a l'Institut Balmes. Els alumnes els van batejar afectuosament com a «Vélez subuno» i «Vélez supino». El Josep Maria deia: «Si vostès veuen un quadre del Bosch, hi trobaran formes fantàstiques, aparentment molt creatives, però quan les analitzin detingudament s'adonaran que aquells éssers fabulosos que hi figuren, en realitat són éssers formats d'altres que sí que existeixen. És a dir, han fet una composició, que és la que es troba en la natura». Nihil novum sub sole, diu la Bíblia. No hi ha res de nou sota el sol. I hauríem d'evitar, també, la temptació del fatalisme. Tot depèn de com entenguem la paraula «nou»; si «nou» és simplement «diferent», la novetat s'exhaureix aviat. Avui hi ha gent que diu que vol coses diferents, experiències diferents, relacions diferents, celebracions diferents, i s'ha fet de la diferència una categoria. No s'adonen que la millor originalitat, la més gran, com deia Antoni Gaudí, és tornar als orígens. Per tant, si «nou» vol dir renovat, portat a plenitud, jo hi estaria més d'acord en l'afirmació que sí que podem parlar de coses noves.

Penso que no n'hi ha prou amb crear, que la dinàmica humana ens porta a crear i a conservar. És un binomi: crear, conservar. Aleshores, si un reflexiona, si reflexiona rectament, esdevé més conservador, és a dir, és més capaç de destriar el gra de la palla i de mantenir allò que cal mantenir. I, alhora, esdevé també més creatiu, en el sentit de trobar una solució innovadora a problemes nous que se li plantegen. En canvi, si la reflexió és un mer solipsisme, si em quedo tancat en mi mateix, aquella estona no és conservadora ni creativa, és més aviat destructiva o autodestructiva. També és molt enriquidor reflexionar en grup, que és el que estem fent ara. Diuen que la veritable il·lustració és rumiar plegats. Per tant, segur que aquest diàleg avui ens enriquirà.

La contemplació també ens pot fer més creatius si de debò som contemplatius de realitats, no de fantasies ni de meres utopies. Contemplar vol dir mirar les coses amb la ingenuïtat del qui les descobreix per primera vegada. És aquesta mirada respectuosa de la qual ens parla el doctor Esquirol en el seu llibre *El respeto o la mirada atenta* (Barcelona, 2004). És



mirar amb profunditat cap al fons de mi mateix, de l'altre que tinc al davant, de la realitat que m'envolta. Per tant, la contemplació és necessària, però requereix temps. Un advocat a qui havien diagnosticat estrès fa cinc mesos, es va proposar dedicar cada dia una estona a la contemplació. I l'estrès se li ha anat guarint, l'ha anat superant.

Es pot educar la creativitat? Rotundament sí. Encara més: s'ha d'educar. Però educarem la creativitat si eduquem la reflexió i la contemplació. L'ésser humà és creatiu per naturalesa, encara que això s'ha de saber descobrir. En Joaquim Torrents Lledó era un badaloní que de petit era molt mal estudiant i el mestre de Tiana, el senyor Miquel Nolis, va dir als seus pares: «A aquest nen no l'obligueu a estudiar, que faci altres coses, que dibuixi, que pinti». En Joaquim Torrents Lledó va arribar a ser el millor retratista d'Espanya gràcies al fet que aquell mestre va dir-li que no estudiés, sinó que fes allò que li sortís de dins, que era pintar, i gràcies al fet que els pares també van fer cas al mestre i no el van canviar d'escola. Hi ha molts altres exemples. Mossèn Cinto Verdaguer era un estudiant mediocre i ha arribat a ser un dels millors poetes de la Renaixença. Antoni Gaudí també era un estudiant desigual i ha esdevingut un arquitecte de renom mundial. Hi ha persones jubilades que es dediquen a la pintura o a la poesia i no s'hi havien dedicat en tota la vida. Per què? Perquè havien estat presos d'uns horaris laborals i no havien deixat fluir mai aquestes facultats creatives que tenien. Les tenien contingudes.

En castellà diuen: «El hambre aguza el ingenio», i és ben veritat. Les guerres són terribles i s'han d'evitar, però és evident que en situacions bèl·liques, la gent és molt més creativa i molt més enginyosa que en èpoques de pau aparent. Sempre dic que caldria escriure –potser quan em jubili ho faré–, un llibre explicant l'enginy que molts ciutadans van tenir per salvar vides i objectes del Patrimoni Cultural durant les guerres.

Per a mi hi ha dues formes de creativitat, l'enginy i l'humor. Segurament l'enginy és un bon sinònim de creativitat, en temps d'incertesa. En tiempos recios, com deia santa Teresa, ens cal ser especialment enginyosos. Encara que generalitzi, crec que les més enginyoses solen ser les mares de família i després els pares, en aquest ordre. Hi ha moltes mares que saben tractar molt bé els seus fills, que saben alimentar-los, distreure'ls, fer-los créixer i sovint saben fer meravelles amb ben poques coses. Saben dir-los les coses com qui no diu res. I l'humor converteix en disteses les situacions més incòmodes i més difícils. Deia Leonardo Boff que «l'enemic més gran de l'humor és el fonamentalista i el dogmàtic». Mai ningú no ha vist somriure un terrorista. Generalment són persones tan tristes que sembla que vagin al seu propi enterrament. N'hi ha prou amb veure els seus rostres crispats. No és estrany que siguin reaccionaris i fins i tot violents. L'escriptor satíric Thomas Carlyle deia:



«L'essència de l'humorisme és la sensibilitat, la simpatia càlida i tendra per totes les formes d'existència». Per tant, crec que la creativitat és una eina davant la incertesa, perquè és la mateixa incertesa la que desvetlla la creativitat i, d'alguna manera, la provoca. Moltes gràcies.





MARIA MERCÈ CONANGLA I MARÍN

*Vicepresidenta de la Fundació Àmbit. Directora del Màster d'Ecologia Emocional*

Bona nit. M'agradaria començar amb una anècdota. Von Oech explica que en l'Edat Medieval, quan els cartògrafs dibuixaven els mapes, solien dibuixar la imatge d'un drac en el punt que corresponia a un territori desconegut que encara no havia estat explorat. Dibuixar el drac era una manera d'avisar els navegants o exploradors que s'aproximaven a una zona on no se sabia quin territori hi trobarien i, per tant, el risc anava a càrrec seu. Expliquen que amb el pas del temps, aquests mapes van anar canviant de mans, i en un determinat moment hi va haver persones que interpretaren el símbol del drac literalment. Es deien: «No ens acostem per aquí amb els nostres vaixells, perquè si ens aproximem a la zona trobarem aquest drac que se'ns empassarà a nosaltres i al vaixell». Sembla que per aquest «efecte drac», molta gent es va quedar en zona coneguda, en territori de comoditat o de seguretat. O, almenys, aparentment segur. També hi va haver navegants o exploradors que es van dir: «I si anem a veure aquest drac? I si ens hi aproximem? Anem a explorar». Aquests eren els aventurers. Tots sabem que quan van arribar al territori drac, no van trobar cap drac, sinó més mar o territori, i sovint, alguns van explorar i trobaren grans tresors o coses molt noves que van canviar la història.

Per què us explico aquesta història? Nosaltres, en l'ecologia emocional, treballem molt amb metàfores i contes. I crec que aquest conte representa molt bé el tema de la incertesa que vivim. En l'àmbit social, els especialistes diuen que el present i el futur són incerts. I això ho podríem portar també al territori interior nostre, al territori emocional. Podríem dir que estem en un canvi de paradigma; s'han acabat les seguretats. Allò de la feina segura per a tota la vida s'ha esvaït, i ens trobem en un territori on no hi ha mapa. Els mapes que hem tingut fins ara no ens serveixen. Per tant, transitem en una zona incerta, una zona a la qual, a més, no volíem anar.

La metàfora del drac podria ser la metàfora de la por. Si parlem de l'àmbit emocional, és interessant localitzar els nostres dracs, i cadascú té els seus. Potser tenim el drac «por del fracàs», el drac «no ens en sortirem», el drac «no podem», el drac «tot és corrupte», el drac «i si més enllà no hi trobem res que valgui la pena?». El més interessant és l'efecte que els dracs tenen en nosaltres, perquè ens remouen emocions i generen desequilibri. Quan la meva ment valora, per exemple, que no me'n sortiré d'un afer, automàticament el meu món emocional em connecta amb la desesperança, la frustració, la ràbia o el desconcert. Aquestes emocions em conduiran, bàsicament, al patiment, perquè ens mostren la nostra vulnerabilitat i la convicció que podem sortir malparats.





Davant d'un procés així, en què la ment valora que no ens en sortirem i, per consegüent, sorgeixen emocions que ens desestabilitzen, hauríem de veure què fem en el camp de les accions. Què fem davant de territoris de dracs, territoris sense mapa? Si poséssim el pilot automàtic aniríem a la queixa, al victimisme, a buscar culpables a fora en comptes d'assumir responsabilitats personals. De vegades, amb conductes violentes i, fins i tot, llençant la tovallola, resignant-nos i quedant-nos sense fer res. Jorge Wagensberg diu que el cervell s'ofèn davant la manca d'incertesa, però davant l'excés d'incertesa es frustra.

Actualment fallen les estructures, aflora el caos. Jo diria que ja no es tracta de començar a fer petits canvis, no es tracta de mirar com posem pedaços, sinó que realment s'hauria de produir una metamorfosi. És a dir, hem de crear una cosa diferent, hem d'aprendre a viure d'una altra manera, que encara no ens imaginem com serà. La creativitat ha de ser una resposta.

Per a mi la creativitat no és un valor absolut, sinó que dependrà de cap a on s'orienti. Hi ha valors que ens condueixen a crear i d'altres que ens menen a la destructivitat. Erich Fromm deia que tota l'energia que no dirigim a crear es converteix en destructiva. Per tant, la creativitat pot ser una gran resposta si s'orienta amb valors que ens permetran ser parts de la solució en comptes de continuar perseverant en el problema.

Nosaltres també parlem de la crea-acció, creativitat actuant. De què serveix una gran idea si no som capaços de convertir-la en una cosa real? M'agradaria compartir una frase del cardenal Suenens que m'agrada molt: «Benaurats els qui somien somnis i estan disposats a pagar el preu de fer-los realitat». A la Fundació Àmbit hi estem una colla de somiadors, jo diria que gent molt creativa. Als formadors i a la resta de persones que hi col·laboren, quan pensem què farem l'any vinent, els diem: «No tingueu somnis petits, si us plau, imagineu el que és més gran. No us deixeu estancar pel com; el com ja el trobarem». De fet, el nostre projecte ara es comença a assemblar a com el vam començar a somiar. L'any 1996 teníem un somni i ara, la Fundació Àmbit s'hi assembla força, a allò que somiàvem. Dissent anys, és molt o poc temps? Depèn. Depèn de la passió que hi posem i del sentit que té el projecte.

La creativitat acompanyada d'una bona gestió emocional pot donar una gran resposta. Victor Frankl deia: «Viure és ser capaç de donar les millors respostes als reptes que l'existència ens va posant al davant». Jo, com a infermera i també com a ésser humà que emmalalteix, he viscut l'experiència d'una de les coses que ens condueixen de cop i volta al territori incert, que és un diagnòstic de malaltia. Estàs la mar de bé i resulta que un bon dia et trobes ficat en un tub fent-te un TAC, i no saps quin diagnòstic sortirà d'aquella prova. No sé si hi ha territoris més incerts que aquest, quan la vida et passa pel davant i t'has de fer les grans preguntes del sentit de la teva existència i si sortiràs d'aquest forat d'una manera o d'una altra. Ho he vist en pacients, ho he vist en mi mateixa, i jo crec que la gent que és capaç de



tirar endavant ha d'activar tots els ressorts creatius inimaginables. No solament els seus, sinó els de la xarxa familiar i social. Ha de ser capaç de demanar ajuda i ha de ser capaç de gestionar, primerament, el seu caos emocional. Sense ser capaç de sortir de l'àmbit dels dracs, rarament serem creatius. Per tant, en aquestes situacions és important buscar les millors opcions, posar en joc tots els recursos apresos, saber tancar els temes, saber dir a la gent que estimem el que cal dir, ordenar les coses, desaferrar-nos de les coses segures, estar disposats a transitar per aquest territori i a ser vulnerables. Com s'ha dit abans, la meditació ajuda molt i, sobretot, s'ha de cultivar la confiança. Crec que davant la incertesa, la resposta emocional no és buscar la seguretat externa sinó la confiança.

Tot això no es pot improvisar. Nosaltres diem sempre que no es pot ensenyar a nedar a una persona enmig d'un naufragi. Cal educar la creativitat i cal educar per a la bona gestió de les emocions abans que transitem per territoris personals incerts. Ara estem en un territori incert socialment i personalment. Crec que la força la tenim conjuntament perquè no n'hi ha prou només amb respostes individuals. I estic convençuda que no tan sols cal donar respostes noves a les preguntes antigues, sinó que és un moment de començar a formular noves preguntes per a poder accedir a territoris nous i millors.





CECÍLIA GAFAROT I ESTEVE  
*Mestra i coordinadora de projectes docents*

Bona nit. Sóc mestra i fa trenta anys que treballo en una escola de nenes de Girona. He estat vinculada durant molts anys al món infantil i ara ja en fa uns quants que estic a primària. Sóc tutora de nenes de sis anys, de primer. Gaudeixo molt; m'apassiona la meva feina. Fa dos anys vaig tenir l'oportunitat de passar per diferents cursos de primària. Això m'ha permès veure com podem treballar el currículum en diferents etapes, entre el parvulari i la primària.

Des de fa uns quants anys investigo sobre el pensament creatiu. L'any 1999, una companya meva em va insistir molt perquè llegís El pensament lateral d'Edward de Bono. Vaig fer una escapada a un balneari amb el meu marit i me'n vaig emportar el llibre. Em vaig passar moltes estones llegint-lo i recordo que deia al meu marit: «Pere, no entenc res d'aquest llibre, però m'encanta».

Aquí va començar tota una trajectòria, tot un món. Vaig llegir altres llibres d'Edward de Bono, que em van anar captivant i ocupant el pensament. Des d'aquell any fins ara, com amb totes les coses, vas passant per etapes, en unes més interessada i activa i en d'altres més reposada. Però ara fa dos anys que m'ocupa plenament el pensament.

Quan entro a les aules em qüestiono com ensenyar de tal manera que les alumnes, a més d'aprendre la matèria, aprenguin a ser més creatives. Com ensenyar els infants perquè siguin més innovadors és el que m'ocupa en aquest darrer temps.

Sembla que la creativitat està de moda; només cal mirar les notícies en els diaris o escoltar la ràdio. Les paraules «innovació», «emprenedoria», «creativitat» van sorgint des de tots costats. Sembla que les societats, les organitzacions, les famílies que aposten per ser innovadores estan marcant la diferència en un món que està en una crisi profunda.

Aquest tema de la creativitat ha existit sempre i no és res que sorgeixi ara. La creativitat ha estat possible sempre gràcies a persones que han pensat i innovat, que han tingut idees. La creativitat la tenim a dins, l'hem tingut sempre, però potser a vegades ha estat com adormida.

Fa poc, aquest estiu concretament, vaig participar en una taula rodona a Girona on hi havia diverses persones que parlaven de la creativitat. Tots van definir-la, però costava una mica fer-ho perquè hi ha molts conceptes al voltant de la creativitat. Quan jo parlo de la creativitat, em refereixo més aviat al pensament creatiu que hem de tenir a l'hora de prendre



decisions. Moltes vegades s'associa la creativitat amb resoldre problemes i conflictes. Jo sóc més partidària d'apostar per la presa de decisions. Prenem decisions constantment. Aquest matí només obrir els ulls ja n'he pres una: em llevo o no llevo? Aquestes decisions no tenen gaire importància, però al llarg del dia ens podem trobar amb altres decisions que haurem de pensar, de sospesar, i potser necessitarem moltes dosis d'innovació i de creativitat.

La paraula «emprenedoria» està de moda en el món docent. Ahir mateix vaig assistir a un acte en què la Fundació Príncep de Girona va presentar el llibre *Aprendre a emprendre*, que és com el llibre blanc de l'emprenedoria. Jo associava molt l'emprenedoria a l'empresa i, pel que veig, s'estan prenent iniciatives en altres àmbits sobre aquest tema. Ja hi ha la possibilitat d'obtenir una assignatura secundària d'emprenedoria, però va molt adreçada a preparar els alumnes per a anar al món empresarial. En canvi, la persona emprenedora seria aquella que té idees diferents, que pren decisions de manera diferent, que resol conflictes i problemes amb solucions molt diverses i que passa a l'acció. Emprenedora és la persona que emprèn una acció que abans no s'havia pensat. Per això, crec que la creativitat es pot educar. De fet, hi ha eines concretes encara que potser no es coneixen gaire. Són eines concretes, concises, sistemàtiques, que, si es posen en pràctica, poden fer que els infants arribin a ser uns emprenedors, uns innovadors.

Des de la perspectiva de l'escola, voldria fer dues comparacions o reflexions. Què es fa a l'escola en aquests moments sobre creativitat? Lògicament, jo parlo des de la meua percepció d'una realitat molt propera, d'una escola, dels contactes que tinc amb altres persones d'escoles de Girona i del que pugui haver llegit i compartit amb altres persones. En general, a l'escola s'ha potenciat sempre un pensament lògic. Si mirem totes les activitats que fem, des de totes les etapes, veiem que les activitats que es proposen, la manera com s'ensenya i com es programa, correspon normalment a un pensament lògic. És un pensament lineal, convergent, que va cap a una única solució. Les activitats, en general, es presenten molt tancades. En canvi, el pensament pot tenir dues direccions, una de lineal i una altra de més transversal o lateral, i crec que a l'escola no ha incidit gaire aquesta darrera direcció. Ens hauríem d'aturar un moment en el procés educatiu per a buscar alternatives o possibilitats. També es pot treballar el pensament perceptiu, la percepció. Segons David Perkins, sembla que els grans errors de pensament es donen perquè són errors de percepció i, en canvi, la percepció sembla que no sabem gaire ni què vol dir, ni com l'hem de treballar, des del punt de vista de mestre i de l'aula. A l'escola veiem que la creativitat s'associa, molt sovint, a unes àrees determinades. Quan parlem de creativitat, normalment es pensa en música, en dibuix, en art, i també en persones creatives. Sense ser-ne gaire conscients, hi ha moltes activitats a dins de l'aula que són molt creatives. Per exemple, quan demanes a un alumne que escrigui una carta, una descripció, una redacció. Els punts de vista de cada un dels alumnes seran molt i molt diferents.



Penso que en els darrers anys s'està fent un canvi molt important i han sorgit molts projectes per a fomentar una actitud més innovadora i creativa en els alumnes. Hem de pensar que hem de fer perquè els nostres alumnes, els nostres infants, tinguin unes eines i les incorporin a la seva manera de fer, per ser unes persones innovadores. Si em permeteu, us parlaré de l'efecte ou ferrat, com a imatge del que està passant a les escoles.

Actualment, l'escola és com un ou ferrat. Quan volem fer un ou ferrat agafem l'ou, trenquem la closca, el tirem a la paella i veiem que hi ha el rovell compacte, taronja, i al voltant es va formant la clara i es va coent i va quedant blanca. A l'escola hi ha un rovell, les assignatures, que seria el currículum, que se segueixen fent des de fa molts anys d'una manera bastant semblant. Han canviat algunes coses però poques. Al voltant d'aquest currículum, van sortint projectes, activitats extraescolars, setmanes culturals... i molts aconseguen fomentar la creativitat, encara que no tots. Penso que aquest currículum, aquest rovell, frena moltíssim els mestres a canviar. És un currículum atapeït, cada vegada es demana més coses a les escoles, és un currículum tancat, que està moltes vegades fonamentat en llibres de text que no aporten maneres obertes de fer les coses, i crec que hem de passar de l'ou ferrat a la truita, barrejar-ho tot una mica.

Penso que a poc a poc es va fent un canvi perquè aquests projectes estan agafant protagonisme, ja s'està replantejant aquest currículum i ja no es tracta tant d'ensenyar per assignatures sinó per competències. Penso que cal fer un pas més, cal que els mestres, sobretot, el Consell de Direcció i el Departament d'Ensenyament prenguin consciència de la creativitat, del valor que té. Posar-hi eines, esforços, dedicar-hi temps, reflexió perquè això sigui una realitat, en el currículum o en els projectes, ensenyant a restar o ensenyant l'accent diacrític.

Molts cops es confon el terme «crític» amb «creatiu». De vegades, en alguna conferència, he sentit companys presentant projectes que deien que fomentaven el pensament crític i creatiu, i de creatiu no en tenien gairebé res. Dins el món educatiu, el fet de portar la contrària, de criticar una cosa, de veure els aspectes positius i negatius, ja s'ha cregut que correspon a un pensament creatiu, i no és així. El pensament crític és també un pensament lògic. Quan no estàs d'acord amb alguna cosa, vas donant raons, dins d'un pensament lineal o lògic.

Crec que a les facultats de magisteri s'hauria de prendre seriosament aquest tema i s'haurien de donar eines concretes per a treballar-hi. És un dret que tenen els nostres alumnes, el d'ajudar-los a treure la creativitat que porten dins, perquè realment facin accions amb valor, accions ètiques per a ser unes persones emprenedores, innovadores, que tant necessitem. Penso que l'escola ha d'apostar per un pensament exploratori, un pensament perceptiu, un pensament emprenedor i un pensament creatiu. Crec que el rol del mestre està canviant i



ha d'incorporar una manera de fer més flexible, sense por d'equivocar-se. Hem de canviar les respostes per a fer-nos preguntes i potenciar en els alumnes que es facin grans preguntes de qualsevol temàtica.



## APORTACIONS EN EL COL·LOQUI

- Si prenguéssim nota de les paraules clau que s'han anat repetint en parlar de la creativitat, tindríem la persona, la importància de la reflexió i vull destacar quan tu, Mercè, deies que cal conrear la confiança. M'agradaria que expliquessis aquest conrear com a gestió. Jo també estic en el món del magisteri, educant futurs mestres, i un dels reptes és educar aquesta confiança, la pròpia confiança, aquest fiar-se d'un mateix, superar la por d'equivocar-se. Com conrear la confiança? (A. Sendra)

«Des de l'ecologia emocional treballem amb el concepte "hàbitat". Imagineu que tenim un test ple de terra i dues plantetes, i les planto totes dues amb molta il·lusió, desitjant que creixin. Què ens pot passar? Pot passar que una d'elles, de cop i volta, comenci a créixer d'una manera extraordinària i vagi agafant, d'alguna manera, espai a l'altra planteta que té al costat. Evidentment, si li agafa espai li anirà menjant els nutrients i mentre una vagi florint i vagi creixent, l'altra potser anirà minvant i cada vegada es farà més petitona. Aquestes dues plantes, d'alguna manera, tenen una competència pel territori i pels recursos del territori. Per tant, si el territori és el que és, quan un avança, l'altre retrocedeix. Si portem aquesta idea al món de les emocions, veurem que també hi ha espècies emocionals que competeixen pel territori, com, per exemple, la por i la confiança, de tal manera que quan avança la por retrocedeix la confiança.

»Si em ve una persona amb moltes pors, des de l'òptica de l'ecologia emocional no anirem a treballar les pors, sinó que buscarem l'espècie antagònica, en aquest cas la confiança. Llavors la pregunta és: què podem fer per a alimentar la llavor de la confiança? Per tant, si jo vull alimentar la confiança he de saber on creix bé. Quines característiques necessita el seu hàbitat? És com amb la planta; què li agrada més, la llum o l'ombra? Li agrada la humitat o creix millor en territori sec? Les espècies emocionals també tenen les seves preferències. La confiança, de què s'alimenta? Des de la meua òptica, la confiança s'alimenta sobretot del coneixement d'un mateix. Jo no puc confiar si no sé amb què compto o qui sóc. Quan entro en un territori incert, podré confiar si, malgrat no saber on em durà, què em trobaré o per on em vindran els cops, sé que tinc capacitat, constància, perseverança, etc. He de ser capaç de veure cinc, sis, deu, vint qualitats i punts forts meus que jo he comprovat que en dispo. La primera de les competències emocionals és l'autoconeixement. Això és el que hem d'ensenyar als infants, des de ben petits, i és el que hem de treballar els adults. S'ha de començar pel jo, pel qui sóc, que és on s'assenta la meua base. Quina és la motxilla d'elements que davant d'un territori incert jo podré posar en joc? És aquí on construeixo la meua confiança. Confiar en un altre si jo no confio en mi és missió impossible, i confiar en la vida i en el món si no confio en mi, també. La seguretat ve de fora, qualsevol persona me



la pot prendre, ara ens l'estan prenent, però la confiança neix de dintre i el control el tinc jo.

»Ens construïm amb els altres, ens fem amb els altres. M'agrada molt la visió que diu que anar per la vida és anar cap a un mateix i trobar els altres pel camí. Naixem en un entorn, naixem en la total dependència, i ens reben unes mans amoroses en la majoria dels casos, i això pot condicionar la nostra capacitat de confiar.

»Jo canviaria la paraula "dependència" per la paraula "co-construcció". Naixem en la dependència, però el creixement o maduració és un camí de la dependència a l'autonomia personal. Autonomia, que no vol dir individualisme. L'autonomia estaria al centre, la dependència en un extrem i l'egoisme en l'altre extrem. Jo em quedo en la postura més central. També penso que és molt important la xarxa de relació i de suport, la família, no tan sols la que ens ha tocat sinó la que ens construïm, que en moments de malaltia, de crisi, de pèrdua o de situació incerta com la que tenim ara, poden fer que en lloc de caure al buit trobem un aixopluc. En tot cas, no seria bo que només depenguéssim dels altres sinó que forma part de la maduresa pròpia trobar aquest espai interior en què quan tot es belluga pugui tornar a dintre i trobar la manera de re-equilibrar-me per continuar endavant la meva existència. (M. M. C. M.)

- Vull agrair les diferents intervencions perquè crec que en moments com els que estem vivint, escoltar paraules com crear, reflexionar, empenedoria, etc., ajuda molt i, a més, va bé repetir-les de tant en tant per a créixer en la confiança i intentar ser creatius dia a dia, que no sempre és fàcil. S'ha parlat molt de la creativitat personal i em preguntava si també és possible parlar d'una creativitat grupal o social i quin element diferenciador tindria. (I. Batlle)

«Aquest exemple de les plantes que posava la Maria Mercè Conangla el vivim de vegades en les famílies: un germà que creix així com una planta esponerosa i l'altre, pobret, que queda tot esquifit. I passa en la nostra societat i en el nostre grup. I això també ho diu la programació neurolingüística. Hi ha persones molt imaginatives que contínuament s'estan imaginant coses i persones que no s'imaginarien mai res. I l'imaginatiu diu a l'altre: «t'imagines?», però és inútil, perquè no s'imagina res. No tothom és capaç d'inventar, de crear. Alguns tindran altres virtuts, com la capacitat d'acollir o de difondre. Penso que cal recuperar el model dels cenacles del Renaixement, que eren aquells centres on venia gent de diverses disciplines, compartien sabers i conversaven llargament». (J. A. R.)

«Penso que en aquests moments no es pot concebre l'escola sense el treball cooperatiu. El treball cooperatiu és present o hauria de ser present a totes les escoles. A l'escola on jo treballa estem fent esforços per formar-nos en aquest tema. Fa tres o quatre anys que estem implantant un projecte a l'aula. El treball cooperatiu, l'aprenentatge cooperatiu és ja una realitat i també una necessitat. Hi ha unes dinàmiques concretes que afavoreixen aquest





treball cooperatiu en petits grups, en què cada un té una responsabilitat individual i, a més, hi ha una responsabilitat grupal. I la creativitat hi és present constantment.

»L'aprenentatge per projectes, l'aprenentatge per a la resolució de problemes. Totes aquestes noves metodologies actives sempre són a través de grups de treball i la creativitat és present en tots. L'escola era molt lineal, però s'estan donant aquestes noves metodologies en què el treball cooperatiu és ja una realitat i que afavoreixen compartir noves idees amb creativitat». (C. G. E.)

- La targeta de convocatòria d'aquest sopar insisteix moltíssim en el tema de les creativitats, en plural, per a treballar junts les capacitats que podem desenvolupar. En el món universitari, a partir del Pla Bolonya es vol potenciar molt l'aprenentatge a través de treballs cooperatius, que és una exigència d'aquest saber compartir, donar idees i ser creatiu. (A. Sendra)

«Fa molts anys que s'estan utilitzant les tècniques de Brainstorming. Quan es vol treballar a partir d'una idea inicial en grup, sabem que hi ha ressonàncies, contagis, amplificacions, i que una cosa que comença d'una manera pot acabar molt enriquida. Però no sempre funciona igual. La meva experiència és que en determinats grups, es fa sobretot si hi ha algun facilitador expert o alguna persona capaç de crear un espai de respecte, de no judici i, a més, dóna permís a la gent per a pensar, per a dir i per a fer sense por del què pensaran de mi si m'equivoco. Hauria d'haver-hi un espai de possibilitat de trencar normes i fer alguna petita infracció. Si aquest grup té aquesta confiança per a fer això, realment pot ser un grup molt creatiu, bé sigui un grup que busqui solucions a temes socials, o bé a l'aula, o a la vida.

»Però la meva experiència em diu que no sempre el treball cooperatiu en grup pot millorar una cosa, sinó que a vegades una idea brillant que ha sortit d'allà pot acabar totalment diluïda o difuminada si no se sap reconèixer o donar-hi permís. Crec que el grup pot ser un gran amplificador, però depèn de com es gestioni aquesta capacitat del grup, sigui a l'empresa o a l'emprenedoria social. A vegades la clau està en el fet que hi hagi un facilitador que sense voler tenir un protagonisme sigui capaç de provocar i crear aquests permisos i espais protegits. Si no hi és, a vegades pot quedar difuminat, un pensar que entre tots ho farem tot, i el que hauria pogut ser realment especial, espectacular i innovador, entre tots pot quedar una mica a mitges. Crec que això és un tema per a la reflexió. El grup pot ser potenciador, però també diluent». (M. M. C. M.)

«Em sembla que en el llibre Notícia de Catalunya, de Jaume Vicens Vives, es diu que una de les característiques dels catalans a corregir és posar bastons a les rodes. És la hipercrítica de la rebentada: algú surt amb una idea brillant i sempre hi ha qui diu "vols dir?".» (J. A. R.)



«No recordo la frase exacta, però ve a dir “quan a la vida o al món apareix una persona realment brillant, els necis es confabulen en contra seu”. Crec que va en la línia del que tu deies». (M. M. C. M.)

«Efectivament passa això. En un grup, algú pot tenir una idea i queda absorbida pels altres. S’han creat una sèrie de projectes per a potenciar des de la infància, des del parvulari mateix, tota una dinàmica i un aprenentatge del treball cooperatiu, perquè no passi això. Lògicament ens equivocarem molts cops, però hi ha molt treball darrere. Ara penso en el Pere Pujolàs, que és una de les persones que actualment porta a la pràctica a moltes aules d’Espanya el treball cooperatiu. Té un programa pensat perquè des de ben petits, des dels tres anys, es vagin adquirint unes habilitats de cooperació que es basin en el respecte, en la tolerància, en l’empatia». (C. G. E.)

- Ara pensava en la pel·lícula Copying Beethoven, en la qual la directora polonesa decideix prendre la perspectiva de la persona que està al costat de Beethoven en una etapa molt avançada de la seva vida creativa. En un moment molt complicat en què ningú no l’entén, quan ell vol fer una cosa estranyíssima, cal la persona que copiï les partitures perquè arribin a l’orquestra que les ha d’interpretar. I aquella persona era una estudiant de música avançada, una estudiant de composició, la millor de la classe, però que en aquell moment només copia. La directora deia que havia volgut agafar aquesta perspectiva perquè Beethoven en aquell moment necessitava l’Anna Holtz. I ella sabia fins i tot el que Beethoven sabia, allò que no havia arribat a ser. La manera de fer una mica més humil en aquest tema de la creativitat és entendre que les grans creativitats, que els grans creatius necessiten les habilitats petites perquè, si no, també es perden.

La creativitat ha d’aprendre a respectar la realitat. Crec que en la persona creativa hi ha molt d’aquesta mirada atenta, que sap veure el que és la realitat, i perquè la tracta amb respecte fa sortir d’ella tot el que hi ha. Per a mi, la creativitat és indissociable de l’expressió de llibertat de la persona, no de la llibertat entesa com a lliure albir. M’agradaria que ens oferíssiu una paraula sobre la relació de la llibertat amb la creativitat. (N. Plá)

«Potser aquí convindria la distinció clàssica entre llibertat interior i llibertat exterior. Molts cops hem vist que les grans obres –i penso ara, per exemple, en sant Joan de la Creu– es produeixen en una situació de retallada de la llibertat exterior, en el captiveri o a la presó. Beethoven crec que era una persona sorda, molt limitada, i, en canvi, amb una llibertat interior enorme. L’ateu Sartre era capaç de compondre un acte sacramental de Nadal, al camp de concentració, per alegrar el Nadal als presoners. Hi ha molts exemples al llarg de la història en què t’adones que en les circumstàncies més adverses sorgeixen les obres més sublimes». (J. A. R.)



«Recordo que Fromm diu que la principal obra d'art o la principal creació de l'ésser humà és donar-se naixement a si mateix i fer de la pròpia vida una obra d'art. Crec que això està totalment vinculat al tema que ens porta aquí. En els espais de creació, un facilitador és molt important perquè doni el permís per a pensar, per a dir, per a fer, per a equivocar-se. Però per a mi la primera llibertat és l'assertivitat, aquella capacitat a la qual seria bo que arribéssim per a admetre davant dels altres el jo sóc.

»Podem veure un mateix afer de maneres diferents: jo ho puc veure d'una manera i admeto que tu ho puguis veure d'una altra. I que jo ho vegi així i tu ho vegis diferent, no ens ha de distanciar, sinó que, senzillament, no m'amagaré quan estigui amb tu, ni deixaré de dir el que penso que val la pena dir, ni deixaré d'escriure el que crec que manifesta la persona que sóc, perquè ser com sóc té un valor. Qualsevol ésser humà, tots els éssers humans tenen valor perquè per si mateixos són obres d'art. Mai en la història de la humanitat no hi ha hagut cap persona igual a cap dels que som aquí, ni tornarà mai a haver-n'hi cap. Per a mi la primera llibertat és arribar a ser el millor que podem arribar a ser; aquesta és la creativitat aplicada a l'art de viure. No solament mirant-ho com a ésser humà individual, sinó com a part d'una comunitat humana, en la qual puc aportar alguna cosa». (M. M. C. M.)

- Un dels elements que configura l'entorn actual és la incertesa, i aquesta ens porta a la inseguretat. Hi ha tres elements que actuen com a acceleradors d'aquesta incertesa i de la inseguretat: la complexitat creixent, les dificultats econòmiques i un entorn de negativitat. La inseguretat pot produir dos efectes: el bloqueig per a la creativitat, però també pot produir l'efecte contrari, generar creativitat per a sortir de situacions en les quals no esperàvem trobar-nos. Però un dels temes que a mi sempre em preocupa és veure on es genera la creativitat i per què. Si mirem el mapa del món i ens fixem en un lloc on hi ha molta creativitat, com, per exemple, al Massachusetts Institute of Technology, veurem que és un centre que especialment genera creativitat aplicada. És una universitat que dóna una formació molt sòlida, una universitat que té una gran quantitat de bases de dades que permet la interconnexió del coneixement a escala mundial, que és un tema clau per a generar creativitat, que té temps de pensament aplicat.

Tenim empreses que fomenten la investigació a l'entorn de tot aquest «Hap» de formació, tenim un mercat financer que és capaç d'arriscar i d'apostar per la creativitat i per idees noves, i sobretot també tenim persones que són lliures d'actuar, que és un element clau per a poder generar la creativitat. Tenim persones emprenedores, tenim persones segures de si mateixes, tenim persones amb passió pel que fan. Tenim persones que no tenen por del fracàs, perquè cap d'aquests elements que he comentat abans, ni les universitats, ni les empreses, ni el mercat financer, no els contagien aquesta por del fracàs. ¿Hi ha algun antídot que puguem prendre o alguna cosa que puguem fer per minorar aquesta por del fracàs,



que crec que és un dels elements més importants de bloqueig en el desenvolupament de la creativitat? (D. Martínez)

«Estem en una societat on ens han educat molt en aquesta por, l'hem interioritzat i la portem gravada. Aquí hi intervé el tema de les expectatives que les persones que ens acullen, els educadors i totes les persones adultes que ens ajuden a créixer, posen en nosaltres des del moment que arribem al món. De vegades són expectatives molt assenyades. De vegades són resultat de frustracions del seu propi projecte vital que no han dut endavant, i llavors ens en fan dipositaris a nosaltres perquè aconseguim uns objectius que potser no són els que nosaltres voldríem ni ens fem nostres, però que empesos pel desig de sentir-nos part d'un grup, de ser acceptats i estimats, sovint assumim l'expectativa de l'adult, de l'altre. Això genera molta por i molta pressió perquè la possibilitat de no assolir el nivell que ens demanen sempre hi és. Amb més pressió afegida, si quan això succeeix llavors som penalitzats perquè ens hem equivocat. Quan una persona injecta dintre seu la por del fracàs, aquesta persona rarament explorarà amb llibertat tot el seu potencial i les possibilitats, perquè estarà més pendent de fer alguna cosa que rebí aprovació dels altres. Per tant, què s'hauria de fer? Primer, visualitzar que hem de canviar els models d'adults, és a dir, hem de començar mirant les coses des d'altres perspectives i fins i tot ser capaços de donar a un infant el missatge «equivoca't!», i animar-los a explorar i no penalitzar, a explorar la teva idea.

»Un trapezista, en el moment de fer el salt, queda suspès al buit. Això és arriscat, però potser és més arriscat quedar-te agafat en un trapezi i no volar. Se li ha de treure drama al fracàs. Ens hem de donar permís per a equivocar-nos. No passa res si alguna cosa no ha sortit bé a la primera. S'ha de perseverar. Hi ha dos grans coartadors de la creativitat: la immediatesa i la perfecció. Volem ser perfectes i això genera un nivell de pressió que també coarta i bloqueja la creativitat. La imperfecció petita pot tenir bellesa». (M. M. C. M.)

«Des de la perspectiva de l'escola penso que podríem parlar de dues pors, la por de l'alumne i la por del mestre. Els mestres es proposen, en general, una sèrie d'activitats tancades, amb unes respostes úniques. El mestre espera sentir de la veu dels seus alumnes aquella resposta, i quan no és així hi ha una sanció. S'han de proposar activitats obertes amb múltiples respostes, un pensament més lateral que consideri la possibilitat i l'alternativa. El professor ha de fer una reflexió profunda del que està fent, per a què serveix el que ensenya i com ha de plantejar aquestes activitats per a afavorir una actitud creativa. El mestre ha d'estar obert amb preguntes, amb una actitud de possibilitats i d'alternatives. Però hi ha moltes pors, al canvi, al què diran, etc.

»També estem molt lligats als llibres de text, a haver d'acabar tot el llibre, totes les activitats. Penso que el ritme de l'educació i de la societat són ritmes molt diferents. La societat va avançant molt de pressa i l'educació anem una mica al darrere, precisament per aquesta por, per la por del mestre». (C. G. E.)



● Sóc professora d'universitat. En la societat en què vivim, veig en els meus alumnes que el que priva és la immediatesa. I, per altra banda, per a la creativitat fa falta temps i fonaments. Potser en aquesta societat actual de la tecnologia en la qual tot ha de ser immediat, no es fomenta la creativitat. Jo trobo a faltar en els meus alumnes que siguin capaços de seguir el meu raonament, perquè no hi estan acostumats. Què podem fer? (M. M. Bruguera)

● Aquest és un tema que per a mi té dues cares: una de tova i dolça i una altra de bastant dura. Crec que aquí, en general, som bastant generosos i tous. Crec que la inventiva i la creativitat estan de moda. Jo mai no havia sentit tant l'expressió «sea usted su propio inventor». A mi m'interessa la inventiva social, la inventiva del dia a dia, i m'agradaria preguntar si quan una societat té els mínims no resolts, de veritat pot ser una societat inventiva i creativa. No em refereixo a un nen escultor, futbolista, pintor, sinó en general. En la nostra societat, els que d'alguna manera tenen alguna responsabilitat, tenen una formació i totes les necessitats mínimes cobertes. I voldria preguntar també si vostès consideren que l'honradesa pot ser sentit comú, si podríem dir que el sentit comú, en un cert sentit, ens porta a una honradesa. (C. Escartín)

«Em fa una mica de por aquesta primera part de la reflexió. Penso que hem d'alimentar el cos i l'esperit alhora, com hem fet en aquest sopar. Hem anat sopant i escoltant, sopant i enraonant. Som corporalitat i ha d'haver-hi uns mínims assegurats, però jo penso que fins i tot de vegades en els temps més difícils és quan floreix més la creativitat. Penso, per exemple, en la meva besàvia, que era una mestra del Poblenou que va ensenyar a llegir i a escriure a tres generacions: ensenyava a les nétes i havia ensenyat a les àvies i a les mares durant tota la Guerra Civil. No van parar les classes durant la guerra, només van parar quinze dies quan va caure una bomba dues cases més enllà. La vida quotidiana està plena de saviesa. I en la precarietat també floreix la creativitat d'una manera misteriosa». (J. A. R.)

«Crec que hem de ser molt prudents i no generalitzar, perquè si bé és veritat el que deia ara en Jaume, que en moments difícils floreix la creativitat, que hi ha persones que treuen el millor davant de situacions crítiques, també tenim mostres cada dia en els mitjans de comunicació que molta gent hi fa fallida. En situacions de crisi, o de malaltia, hi ha persones que creixen i floreixen com a éssers humans, però també hi ha qui s'enfonsa, qui es suïcida, qui malviu i fa malviure.

»Per què davant de la mateixa situació, del mateix paisatge, de la mateixa necessitat i mancança, hi ha gent en qui aflora el millor i d'altres que s'enfonsen en la més rotunda misèria. Hem d'aprendre molt per a poder donar més eines a la gent. Penso ara en el concepte de resiliència, que és allò que ens permet mantenir-nos intactes i no trencar-nos davant l'adversitat. Què ens fa resilients? Sabem que no té res a veure amb el nivell econòmic, ni amb passar gana o no. Sabem que té relació amb alguna cosa vinculada en



el món de l'afecte. A vegades, aquella mirada, aquell professor que t'encoratja, un gest petit que mostra que aquella persona no està sola davant de l'adversitat i que té altres persones que li faran costat i que el veuen com a ésser humà i com un semblant. Què podem fer per a vacunar aquests infants, aquesta nova generació, perquè siguin més resilients davant d'aquest món incert?». (M. M. C. M.)

«El senyor Escartín ha parlat també del sentit comú i l'honradesa. Crec que el sentit comú inclou l'honradesa. Balmes va escriure El Criterio, però si l'hagués escrit en català l'hauria titulat El seny, suposo, o El sentit comú. És més assenyat ser honrat que no ser-ho. És més savi ser honrat que ser deshonest o fals». (J. A. R.)

- Vinc del món de la dansa. Vaig estudiar també educació infantil, perquè treballava amb nens des de fa molts anys. Penso que la dansa té molt a aportar en l'educació. Quan m'he ofert o m'han demanat treballs, gratuïtament, per a entrar a les escoles a fer coses, és molt difícil poder fer, poder construir, poder ser creatiu. A mi em serveix que la dansa sigui vista per algú que no en tingui ni idea, em genera unes visions de la dansa en si mateixa molt creatives, que no m'havia plantejat mai des d'aquest punt de vista. Penso que la dansa pot fer el mateix en aquestes altres professions, però no trobo mai la manera de poder-me ajuntar per fer treballs amb disciplines diferents. La visió d'un altre professional de la mateixa professió, normalment és una visió molt similar a la meua, pot haver-hi matisos, però és bastant semblant. En canvi, una persona que no té res a veure amb la teua professió pot donar visions molt diferents i enriquidores. Em pregunto què fa que ens sigui tan difícil trobar aquestes vies de comunicació, aquestes vies d'intercanvi entre professions. (M. Amatriain)

«Difícilment pot haver-hi un diàleg interdisciplinari si un no coneix mínimament la disciplina d'aquells amb qui dialoga. Almenys hi ha una obertura. Jo puc no saber ballar, però em puc defensar amb una sardana. Potser no sabré comptar ni repartir, però sí que és cert que m'admira ballar, m'admiren les persones que dansen, hi ha una obertura. Perquè hi hagi transversalitat ha d'haver-hi coneixement, o almenys obertura a la disciplina de l'altre. No és quelcom superficial. Hi ha d'haver una mirada atenta, un respecte molt profund». (J. A. R.)

«A vegades, des de l'escola el que costa és compartir diferents matèries i fer projectes transversals. El currículum és atapeït i cada vegada s'hi van afegint més coses que abans eren competència dels pares. El mestre a l'aula ha d'atendre la diversitat, des de les diversitats educatives a d'altres capacitats, a cada una de les intel·ligències. Ara els mestres han de treballar a l'aula des del reciclatge a l'atenció a la vellesa. Ens vénen a fer unes xerrades sobre el mosquit tigre, a vacunar els nens, que mengin fruita i verdures. És a dir, la llista seria interminable.



»Recordo que, quan era petita, les hores del rellotge me les ensenyaven a casa i fins que no les vaig aprendre no vaig tenir rellotge. I ara nosaltres hem d'ensenyar el rellotge i s'enseny a primer, a segon, a tercer... Podria posar molts exemples com aquest. Tenim un currículum atapeït, quedem absorbits en aquest currículum i penso que ha arribat el moment de ser valents, de no tenir por del fracàs i de preguntar-nos què és el que realment ha d'ensenyar l'escola. Hauríem de fer una revisió d'aquest currículum i treure coses que potser no calen, deixar l'essència, conservar el que realment és important i potser tindrem després temps per a fer aquesta mirada atenta a d'altres disciplines i fer projectes transversals. Però ara hem de dir prou, ha d'haver-hi una revolució i per a fer-ho els mestres hem de ser valents. Hem de tenir flexibilitat, molta flexibilitat. S'està parlant d'escoles en què els horaris seran flexibles, les aules seran flexibles, que potser es parlarà de competències i projectes en comptes d'assignatures. S'haurà d'anar reflexionant, parlant, meditant i compartint, però el canvi s'ha de fer». (C. G. E.)

- En aquests sopars em permeteu sempre reflexionar sobre temes interessants. Ara, després de sentir els ponents, us puc dir que em quedo una mica bocabadat d'haver escoltat totes les citacions que ens heu dit aquesta nit. Jo considero que he estat creatiu, que se m'ha acudit crear empreses de tant en tant, però avui hem estat aquí en un entorn molt superior, molt més elevat. Hem estat parlant de la creativitat com a contemplació de la realitat, de la creativitat actuant, de la creativitat amb aspectes emocionals, del pensament aplicat per la creativitat, el pensament lògic, el pensament convergent, el pensament perceptiu, etc. I jo anava pensant, amb la meva experiència personal, quina connexió he tingut amb tot això, i us puc dir que de moment no he pogut trobar aquesta connexió. L'experiència és un tema fonamental perquè d'ella ve la millora de l'aprenentatge. Hem de fer les coses que ens agraden, perquè fer una cosa sense agradar-me farà que difícilment tingui creativitat. Crec en la responsabilitat de les persones, crec que hem d'educar en la responsabilitat, i després és quan podrem fer coses i explicar-les. Si volem fer coses tangencials o col·laterals sense haver treballat de veritat el que és l'element bàsic, l'element persona, crec que no arribarem enlloc. (A. Crespan)

- Mai no m'havia adonat que tenir creativitat també vol dir conservar. Quan estic assajant amb els meus companys o estic preparant alguna cançó nova, m'adono que molts cops em diuen «aquesta cançó té un toc molt Led Zeppelin» o «aquesta té un toc molt Billy Allen». Mai no m'havia adonat que quan faig la meva música, introdueixo també una mica d'allò que he sentit, d'allò que he escoltat. Voldria preguntar a la Maria Mercè Conangla si em podria parlar una mica de l'ecologia emocional. També voldria preguntar a la Cecília Gafarot si no creu que la societat actual minva molt la creativitat de molts nens. Jo tinc setze anys i m'adono que molta gent que m'envolta és un copy paste, copia i enganxa. Molts es compren la roba al mateix lloc, senten la mateixa música, no intenten indagar en altres coses. A mi, des de petit, a casa meva em deien que tot el que es diu no és veritat, i que intentés





buscar una mica més enllà. I amb això he après a escoltar des de música clàssica fins a hip-hop, des de rock and roll fins a jazz, des de blues fins a Ska. Crec que en la societat minva molt aquesta creativitat. (C. Rubio)

- Per a mi és molt important escoltar aquestes paraules. Sóc directora d'una escola pública i m'és molt difícil a vegades sortir del sistema. Tot això que dieu ens ho hem plantejat moltes vegades com a claustre, però és molt difícil trencar amb un entorn molt estructurat, amb uns llibres de text, amb una reglamentació molt clara de les famílies. És tot tan estructurat, tan parcial, que és molt difícil. Quan intentes trencar amb aquestes barreres has de donar moltes explicacions. Les direccions de les escoles van molt perdudes; és molt difícil reconduir els propis claustres, els alumnes, els pares. Estem molt perduts com a persones, com a professionals i com a institucions. (G. Creus)

- Treballo en una escola des de fa trenta anys. Penso que a les escoles hauríem de fer un canvi de xip, un canvi d'actitud per a facilitar la creativitat. Hem de veure com treballem el tractament de l'error. L'error a l'escola sempre s'ha tractat penalitzant-lo, quan és condició de possibilitat per a aprendre. L'única manera d'aprendre que tenim és equivocar-nos, però descobrint sempre en què ens hem equivocat. El tractament de l'error és una cosa bàsica. Els mestres som mirall i hem de ser mirall de les actituds dels alumnes per a aconseguir l'autoconeixement que els donarà confiança. Els mestres no estem per a donar respostes, estem per a ajudar els alumnes a generar-se bones preguntes. L'única funció nostra és aquesta i si la fem, encara que sigui una miqueta, haurem fet una gran aportació a l'ensenyament i a la creativitat. (M. Sáiz)

«Algú deia que els nens són grans artistes fins als set anys, ja que a partir d'aquell moment comencen a copiar. La gent penja a casa quadres mediocres i llença els dibuixos dels nens, i s'hauria de fer a l'inrevés, llençar els quadres mediocres i tenir penjats a les parets els dibuixos dels infants. Això ho he pogut comprovar. Si deixéssim fluir més, podríem ser artistes fins a edats més avançades». (J. A. R.)

«En referència a l'ecologia emocional, us dono un web perquè pugueu convertir-vos en exploradors: [www.ecologiaemocional.org](http://www.ecologiaemocional.org). Allà trobareu materials i podreu esbrinar pel vostre compte i aplicar l'ecologia emocional.

»Hem de recordar que junts podem. Junts som molt forts. Individualment, un problema o situació ens pot superar, però el dia a dia ens demostra que quan la gent sabem on volem anar, el que volem i el que no, i fem aliances, i tirem sinergies, segurament es comença a ser motor perquè passin coses. Junts podem, junts som més forts. Malgrat que la situació sigui complicada, jo tinc molta esperança i sé que aconseguirem millorar-la». (M. M. C. M.)



## SOPAR HORA EUROPEA

### Llibres publicats

50 Sopars Hora Europea. Diàlegs de Cultura  
Del 51 al 100 Sopars Hora Europea. Diàlegs de Cultura

### Resums publicats

- 132 L'art de la mediació
- 133 Davant un rebrot selvàtic en la joventut?
- 134 Donar ànima als dibuixos
- 135 Turisme en clau de pau
- 136 Fer festa
- 137 La violència com a fascinació
- 138 Vers un nou concepte de la professió
- 139 Crear i conservar
- 140 La persona humana: un ésser racional i emocional
- 141 L'aigua, un bé escàs?
- 142 Diagnòstic de la democràcia
- 143 Un mestissatge cultural?
- 144 Plaure i complaure's en la família
- 145 Invertir en solidaritat
- 146 Sobren milions d'habitants...
- 147 Humor versus frivolitat
- 148 L'educació i la tecnologia al servei del desenvolupament humà
- 149 Nous objectius d'humanització hospitalària
- 150 Creativitat per donar qualitat a la vida
- 151 L'esport: del competir al compartir
- 152 Empresaris emprenedors
- 153 Noves addiccions
- 154 Errors i negligències humans
- 155 Música per... educar, guarir, guiar...



- 156 Es pot construir la pau. En complir-se 10 anys de la Carta de la Pau
- 157 La dona, promotora de noves actituds
- 158 Infants superdotats. Es fan o neixen?
- 159 Llibertat coresponsable
- 160 La casa, espai per viure i per conviure
- 161 Alliberar la poesia
- 162 Barcelona, ciutat intercultural
- 163 Biotecnologia i alimentació
- 164 Soledat i silenci, brúixola de l'existència
- 165 Educar els sentiments
- 166 Habitatges sense barreres
- 167 Crisi d'autoritat, crisi de poder
- 168 Viure sense ressentiments
- 169 I després de la teleporqueria, què?
- 170 Conduir, una qüestió d'aptitud o d'actitud?
- 171 Civisme al segle XXI, el repte de conviure
- 172 Redescobrir les capacitats de la vellesa
- 173 Els joves, cap a una nova sociabilització
- 174 On són els savis d'avui?
- 175 El repte de la seguretat viària
- 176 L'assetjament moral
- 177 Escoles mixtes de pares i fills
- 178 La vida en positiu
- 179 Malalts pels diners?
- 180 La fragilitat de l'amistat
- 181 El plaer de tenir temps
- 182 Xina 2008
- 183 Desarmar la història
- 184 Parlem de la preadolescència
- 185 Somniar: font de creativitat
- 186 Adultesa amb harmonia
- 187 Entusiasmar per ensenyar..., entusiasmar per aprendre



- 188 Majories i minories en la convivència democràtica
- 189 Tenir consciència del propi cos
- 190 Interreligiositat, un fenomen dels nostres dies
- 191 La qualitat en la comunicació
- 192 Actituds i valors davant la crisi
- 193 La transversalitat dels valors
- 194 Els límits dels mitjans de comunicació
- 195 Idolatries del segle XXI
- 196 Intel·ligència espiritual
- 197 Nou model social. Claus d'interpretació
- 198 Diàlegs creadors de cultura
- 199 Els rumors, llavor de desconfiança
- 200 Conciliació i coresponsabilitat a la llar
- 201 La riquesa de la diversitat
- 202 Voluntariat en temps de crisi
- 203 De la queixa a la proposta
- 204 Decideix-te a decidir
- 205 Més enllà de la família: comunitats adultes
- 206 L'alegria com a antídot del ressentiment social

